

Lidija ALEKSOSKA

Republika Sjeverna Makedonija

l.aleksoska@hotmail.com

UDK/UDC: 930.25(497.7)"1951/2021"Svetozarević B. Damjanovska J. (049.3)

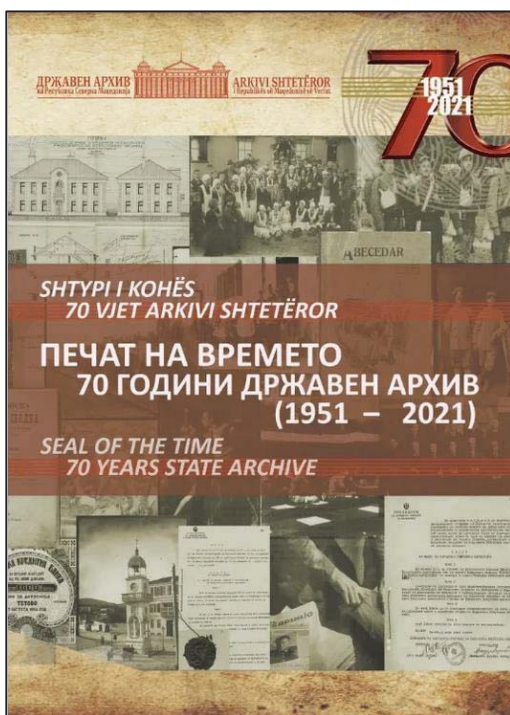
**“Arhiv Sjeverne Makedonije obilježava 70. godišnjicu”
Branislav Svetozarević, Jasmina Damjanovska (ur),
MONOGRAFIJA “PEČAT VREMENA” - 70 GODINA
DRŽAVNOG ARHIVA (1951-2021), Državni arhiv Republike
Sjeverna Makedonija, Skoplje 2021, 329 str.**

Državni arhiv Sjeverne Makedonije ove godine obilježava 70 godina postojanja. Toliko godina Arhiv čuva, obrađuje, štiti i čuva značajne istorijske dokumente i kao takav polako izrasta u jednu od najvažnijih državnih institucija, riznicu koja čuva uspomene, kulturu, tradiciju i sve ono što se može okarakterisati kao identitet nacije.

Arhiv je historijska, naučna i kulturna institucija koja se stalno razvija i raste. Ima status organa uprave u okviru državne uprave Republike Sjeverne Makedonije. U vertikalnoj liniji, Državni arhiv je direktno povezan sa Vladom, a podređen joj je direktno.

Odjeljenja arhiva protežu se širom zemlje. Pored svog sjedišta u glavnom gradu Skoplju, ima odjeljenja i u gradovima Bitolju, Skoplju, Prilepu, Kumanovu, Velesu, Strumici, Ohridu, Štipu i Tetovu.

Formalno-pravno, odjeljenja funkcionišu jednostavno kao lokalni ogranci Arhiva, koji imaju zadatak da obavljaju arhivske funkcije na teritorijama koje obično pokrivaju nekoliko opština.

Povodom svoje 70. godišnjice, Arhiv je objavio monografiju, obilježavajući svoje postojanje, ali što je još važnije, pružajući nam uvid u njegovo osnivanje, rast i razvoj poremećen mnogim izazovima, odnosno metamorfozu koja je dovela do postojanja ove izuzetno važne institucije, kao što znamo danas.

Razvoj moderne institucije

Savremeni arhivi su u vremenu stalnih i brzih promjena. Sama monografija je strukturirana na način da pokriva početke koji su bili izuzetno teški, počevši od osmanske vladavine preko Balkanskih ratova, perioda između dva svjetska rata, koji karakterizira uništavanje i pljačka vrijedne dokumentarne građe velikog historijskog i kulturnog značaja, kao i nestanak značajnih predmeta i rijetkih srednjovjekovnih rukopisa. Autori monografije daju sliku za svaku deceniju kao i ono što je bilo najznačajnije za taj period, sve do današnjih promjena koje se dešavaju konstantno, posebno u današnje digitalno doba. Monografija sadrži dijelove koji pokrivaju rad odeljenja Arhiva širom zemlje i njihov razvoj tokom godina. Prikazani su najvažniji dokumenti koje arhiv čuva i imamo priliku da slikovito vidimo i najstariji zapis koji Arhiv čuva, *Jevanđelje po Svetom Luki iz 12. stoljeća*, na grčkom jeziku, napisan na pergamentu, kao i mnoge druge dokumente koji daju uvid u to kako se ova institucija razvijala. Uvidom u ugovore o međunarodnoj saradnji otkriva se da su aktivnosti ove institucije usmjerene na razvoj struke, stručno usavršavanje i prikupljanje važnih informacija, čime ova institucija postaje zaštitnik nacionalnog identiteta.

Arhiv kroz decenije

Kao prva poznata mjesta gdje su se dokumenti, pisani zapisi u obliku knjiga, pisma uglavnom čuvali širom Makedonije, bile su crkve i manastiri. Manastirske ostave predstavljaju neku vrstu ranog arhiva. Od osmanske vladavine i pravoslavni i muslimanski vjerski objekti čuvali su dokumente, pored lokalne i regionalne uprave postojali su pravosudni organi koje su predstavljale osmanske sudije zvane kadije. U okviru Kraljevine SHS/Jugoslavije osnovan je prvi državni arhiv kao odeljenje Državnog arhiva Srbije, čija je djelatnost uglavnom prikupljanje i čuvanje dokumentarne građe nastale tokom osmanske vladavine.

Prva arhivska ustanova osnovana je 28. septembra 1926. godine u veoma skromnom stanju, smještena u privatnom stanu njenog direktora Delimira Lazarevića. Ubrzo nakon toga, arhiva je preseljena u prostorije Doma prosvjete i na kraju postojanja, odnosno pred početak Drugog svjetskog rata, u iznajmljenu privatnu zgradu. Državni arhiv u Skoplju je postojao kao samostalna ustanova do 1941. godine, kada je postao odeljenje pri Muzeju južne Srbije u Skoplju kao posebno odjeljenje, a osoblje u Arhivu je bilo potpuno nedovoljno za normalno funkcionisanje Arhiva. Tipičan posao za ovaj Arhiv je prikupljanje arhivske

građe do 1918. godine i za period između svjetskih ratova nije dobijao nikakav materijal od postojećih institucija, niti je njegovim službenicima bilo stalo do toga šta se dešava sa arhivskom građom koja je tada nastala, te službenici nemaju svijest o njegovom značaju i često građu drže u neodgovarajućim uslovima.

Nakon oslobođenja Makedonije 1944. godine donesena je određena zakonska regulativa za zaštitu kulturno-historijskih spomenika i drugih dobara od značaja za kulturu. Arhiv se ponovo suočio sa velikim poteškoćama u radu ove naučne ustanove bez obrazovanih ljudi sa odgovarajućim znanjem za čuvanje, sređivanje i obradu arhivske građe.

Na osnovu Uredbe br. 3/6-II-1951 (od 6. januara 1951) Predsjedništvo Narodne skupštine NR Makedonije je usvojilo *Zakon o državnim arhivima* i na osnovu tog *Zakona*, 1. aprila 1951. godine osnovan je Državni arhiv u Skoplju.

Osnivanjem arhiva, izazov je bio da ova institucija preraste u zaštitnika nacionalnih interesa koji će biti u službi građana i demokratskog društva. Ustanova rješava složene suštinske probleme vezane za arhivsku djelatnost. Polazeći od prostornog problema, unutrašnje organizacije, školovanja novih arhivskih radnika, zaštite arhivske građe, finansiranja, istraživačke i izdavačke djelatnosti, formiranja različitih odjela koji će doprinijeti svemu što arhiv danas predstavlja.

Od ovog trenutka možemo reći da arhiv počinje da organizuje svoj rad kroz niz aktivnosti kako bi istakao svoj značaj i ulogu u ukupnom kulturnom i društvenom životu.

Od 1955. godine organizuje se sedmica organizovanih aktivnosti arhiva za ukazivanje na potrebe prikupljanja, zaštite i čuvanja arhivsko-historijskih dokumenata. U ovom periodu intenzivnog razvoja arhivske djelatnosti formiran je odbor za osnivanje društva arhivskih radnika, a osnivačka skupština ovog udruženja održana je 12.12.1954. godine. Društvo ima svoje aktivnosti i aktivno postoji do 90-ih godina kada zvanično prestaje da postoji. Ono što je važno za ovo društvo jeste da postavlja temelje stručnog časopisa *Makedonski arhivist*, čije se izdavanje nastavlja i danas u okviru izdavačke djelatnosti Arhiva.

Svaki period od osnivanja Državnog arhiva ima svoje izazove, ali i novine. Tako se u periodu 1961-1970. može utvrditi da Državni arhiv raspolaže sa 250 fondova i 9 zbirki, u ovom periodu počinje sa radom laboratorija za konzervaciju i restauraciju, obavljaju se knjigovezački radovi i aktivira se istraživački rad u stranim arhivima.

U periodu od 1971. do 1980. godine arhiv je donio *Zakon o arhivskoj djelatnosti*, na osnovu kojeg je donesena uredba i uputstvo za kancelarijski rad i odabir arhivske građe iz registratorske građe. U maju 1973. izašao je prvi broj časopisa *Makedonski arhivist*. Počinje razmjena stručnog kadra u stranim arhivima, razvija se izdavačka djelatnost arhiva i nekako se osjećaju prvi počeci interesovanja za uvođenje informacionih tehnologija.

Arhiv u periodu 1981-1990. nastavlja sa svojim radom intenzivno pomaže stručno osposobljavanje i prekvalifikaciju svojih zaposlenih, a u isto

vrijeme u ovom periodu su počeci sektora za automatsku obradu podataka. 1990. godine usvojen je Zakon o arhivskoj građi.

U periodu 1991-2000 Republika Makedonija proglašava svoju nezavisnost i istovremeno se nastavlja period tranzicije sa jednopartijskog na višepartijski sistem. Ova decenija se svakako odrazila i na rad Arhiva. U skladu sa svim tim društvenim promjenama i potrebom brzog prilagođavanja arhivske djelatnosti, zbog lakšeg i efikasnijeg poslovanja i prilagođavanja novim uslovima, kao i primjeni Zakona iz 1990. godine, doneseni su podzakonski akti i više pravilnika.

Godine 1995. usvojen je *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o arhivskoj građi iz 1990. godine* kojim je zaokružena arhivska regulativa i stvorene normativno-pravne pretpostavke za unapređenje statusa, nadležnosti i funkcionisanje arhivske službe Makedonije, te veću efikasnost i kvalitet u zaštiti i korištenju arhivske građe. Godine 1996. donesena je *Uredba o kancelarijskom i arhivskom poslovanju* kojom se značajno upotpunjuje arhivsko zakonodavstvo Republike Makedonije u cilju efikasnijeg i kvalitetnije zaštite arhivske građe.

Devedesetih godina Arhiv počinje da se aktivno uključuje u međunarodne arhivske organizacije, posebno kao član Međunarodnog arhivskog vijeća, što znači učešće u radu tijela Međunarodnog savjeta. Arhiv ovu deceniju završava preimenovanjem u Državni arhiv Republike Makedonije.

Od 2001. do 2010. godine obavljene su mnoge međunarodne aktivnosti. Tako je 2001. godine jubilej 50 godina rada arhiva obilježen velikom izložbom *Makedonija kroz vijekove*, a ista izložba je predstavljena u Švedskoj, Rumuniji, Albaniji, Sloveniji, Francuskoj i Italiji.

Period od 2011-2020. godine donosi promjene kako bi arhiv intenzivno gradió međunarodnu saradnju, bio u trci za modernizacijom i digitalizacijom, uključivao se u mnoga europska i svjetska dešavanja, vršio promjene u unutrašnjem poslovanju, arhivskim dostignućima itd.

Kako je to bio slučaj i u ranijim decenijama njegova postojanja, Arhiv se i danas suočava sa brojnim izazovima, od finansijskih do stručnih, otklanja mnoge nedostatke i nastoji da unaprijedi svoj rad, promjeni metode i uhvati korak sa savremenom praksom.

Moramo biti iskreni i primijetiti da to nije jednostavan podvig za bilo koju instituciju tako delikatne prirode, posebno smještenu usred turbulentnog Balkana, gdje se kultura sjećanja i arhiviranja prošlosti tako često previdi ili čak ponekad namjerno zanemaruje.